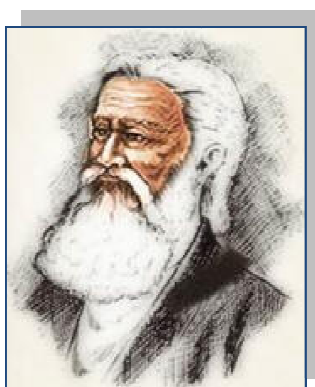

د پښتو نظم ليکلو لنډه لارښود

عبدالعلي رسول زاده

Downlod From; Aghalibrary.com

تر پیل د مخه خبري

د دې لیکنې د هدف ګروپ د سویلین په هیواد کې د پښتو ژبې ځوانان زده کوونکي دي. دغو ځوانانو ته د پښتو ژبې د تدریس په وخت کې ځینې نظمونه او شعرونه هم ور کول کېدل. د دغو شعرونو او نظمونو سره زده کوونکو چندانې علاقه نه ښکاره کول. دا ځکه چې د یوې خوا په نظمونو او شعرونو کې ځینې سخت او مشکل لغاتونه، استعارې او تشبېهات موجود وه او د بلې خوا نوموړي شعرونه او نظمونه د یوه منظم جوړښت له مخې لیکل سوي وي. یو شمېر د دغو زده کوونکو تل د دې مشکل د حل غوښتنه کول او یا یې د پښتو ژبې د زده کړې په وخت کې د شعرونو څخه ډډه کوله. د دې د پاره چې تر یوې اندازې پورې دغه مشکل دوی ته اسانه سي نو ما و غوښتل چې د دوی د پاره دغه لیکنه را ټوله کړم او دوی ته د شعر او نظم لیکلو تخنیک ور و ښودل سي.

د دې لیکنې د پاره مي لومړی د پښتو ژبې د تکړه شاعر او لیکوال ښاغلي عبدالباري جهاني څخه غوښتنه و کړه چې په دې برخه کې زموږ سره مرسته وکړي. هغه هم زما د غوښتنې سره سم د **سیلاب**، **قافیې** او **ردیف** په اړه ما ته خپله درې پاڼې لیکنه را کړه. هغه لیکنه مي دلته د زده کوونکو د سويې او اړتیاوو سره په لاندې ډول برابره کړه او غواړم چې د زده کوونکو سره کار پر و کړم.

پر هغه ليکنه مي د زده کوونکو سره شو اونۍ کار و کړ . په پای
کي تر مناقشو او پوښتنو وروسته دغه لاندنۍ ليکنه ور نه لاسته
راغله .

کېدای سي چي د دې ليکنې څخه نور هغه ځوانان هم چي له هيواده
بهر په نورو هيوادو کي ژوند کوي گټه واخلي .

عبدالعلي رسول زاده

alirasulzada@hotmail.com

Download From; Aghalibrary.com

پښتو نظم

نظم د ترتيب او ښه اوډلو په معنی دی. زموږ د خلکو تر منځ دا خبره تل کيږي چې د پلاني په کور يا دکان کي هر څه پر نظم پراته دي. د دې خبري څخه مقصد دا دی چې هر شی پر خپل ځای پروت دی. يعني کتاب په الماری کي، کاسې او غابونه د کاسو او غابو پر ځای پراته دي او گهوډي نه ده. د دې خبرو څخه په گټه اخیستلو سره ليکني او خبري هم په دغه ډول تر نظم، اوډلو او ترتيب لاندې را تلای سي. کله چې څوک خپل شيان په نظم او ترتيب سره ايرېدي نو خلک وايي چې پلانی سړی يو ډېر منظم سړی دی. په دغه تر تيب کومي خبري يا ليکني چې کلمې يا لغاتونه يې په ښه ډول اوډل سوي وي هغو خبرو يا لکنو ته منظمي خبري او يا منظم کلام يا منظمه ليکنه ويل کيږي.

هېر يې نه کړو چې نظم ته شعر هم ويل کيږي او هره ليکه يا کرښه يې د بيت په نامه ياديږي. بيت د دوو برخو څخه جوړ سوئ وي چې هري برخي ته يې نيم بيتی وايي لکه:

کاشکي جنگ او جگړې نه وای د هر چا په خوله خدا وای

پورتنی لیکه یو بیت دئی . دغه بیت د دوو برخو څخه جوړ سوئ دئی
چي هره برخه یې یو نیم بیټی دئی لکه :

لومړی نیم بیټی : کاشکي جنگ او جگړې نه وای
دوهم نیم بیټی : د هر چا په خوله خدا وای

کېدای سي چي پورتنی بیت په دغه لاندی درو ډولو و لیکل سي :

الف :

کاشکي جنگ او جگړې نه وای د هر چا په خوله خدا وای

ب :

کاشکي جنگ او جگړې نه وای

د هر چا په خوله خدا وای

ج :

کاشکي جنگ او جگړې نه وای

د هر چا په خوله خدا وای

د پورتنیو خبرو له مخي په پښتو کي هم لکه په نورو ژبو کي منظم
(منظوم) کلام سته . دغه منظم کلام ته په ادبیاتو کي نظم یا شعر
ویل کیږي . اوس به را سو دې ته چي د کلام دغه نظم څه شی دئی
او څرنگه لیکل کیږي .

د دې د پاره چې د پښتو ژبې په نظم و پوهیږو نو تر هر څه د مخه باید د سېلاب، قافیې او ردیف په اړه خبرې و کړو.

د پښتو ژبې د نظم (شعر) په لیکلو کې دا لاندې درې شیان ډېر مهم دي لکه:

۱ - سېلاب

۲ - قافیه

۳ - ردیف

۱ - سېلاب

هغه یو یا څو توري دي چې په ادا کولو سره یې خوله یو ځل حرکت کوي. سېلاب کله کله یو توری وي خو اکثره وختونه سېلابونه له دوو یا څو تورو څخه جوړ وي. په پښتو کې سېلابونه د یوه، دوو، درو یا څلورو تورو څخه جوړ سوي وي.

سېلاب نه یوازې په نظم (شعر) کې سته بلکې کېدای سي چې په هره هره کلمه کې یو، دوه، درې یا څلور سېلابه وي لکه:

هغه سېلابونه چې د دوو تورو څخه جوړ وي لکه:

ور، لر، بر او داسې نور.

هغه سېلابونه چې د دريو تورو نه جوړ سوي وي لکه:

مور، خور، شور، پور، شپک، پړک او نور.

هغه سېلابونه چې د څلورو تورو څخه جوړ سوي وي لکه:

ورور، پلار، سپور، ترور او داسي نور.

پورتنۍ کلمې ټولي يو يو سېلاب وې خو يوازې يې د تورو شمېر فرق در لود. دلته لاندې به يو شمېر نوري کلمې را وړو چې د دوو يا درو سېلابو څخه جوړې سوي وي لکه:

هغه کلمې چې د دوو سېلابو څخه جوړې سوي وي لکه:

سېلاب (سپ - لاب)، لونگ (ل - ونگ)، باتور (با - تور)، اختر (اخ - تر) او نور.

هغه کلمې چې د دريو سېلابو څخه جوړې سوي وي لکه:

پرزېدل (پر - زپ - دل)، خوځېدل (خو - ځپ - دل)، آخرت (آ - خ - رت)، پروانه (پر - وا - نه)، بنوونځی (بنو - ون - ځی) او داسي نور.

اوس به و گورو چې يوه کلمه څرنگه پر سېلابو باندي وېشل کېږي.

۱- هغه کلمې چې د يوه سېلاب څخه جوړې سوي وي لکه:

شا، ملا، تور، سپک او نور.

۲- اوس به په هغو کلمو کې سېلابونه سره جلا کړو کوم چې دوه سېلابه پکښې وي:

سېلاب د (سپ - لاب) څخه جوړ سوئ دئ.

لونگ د (آ - ونگ) ، خخه جوړ سوئ دئ .
با تور د (با - تور) ، خخه جوړ سوئ دئ .
اختر د (اخ - تر) ، خخه جوړ سوئ دئ .

۳- اوس به په هغو کلمو کي سپلابونه سره جلا کړو کوم چي درې سپلابه لري :

پرزېدل (پر - زې - دل)
خوځېدل (خو - ځې - دل)
آخرت (آ - خ - رت)
پروانه (پر - وا - نه)

سپلاب لکه په سويډني ژبه کي stavelse چي هغه دا ډول جلا کيږي لکه :

Peter (Pe - ter)
Svenska (sven - ska)
Alfabet (al - fa - be - tet)

اوس به په يوه شعر کي سپلابونه جلا کړو د مثال په توگه :

پرما ملگري دي گران دوی دي پرما مهربان

پورتنی یو شعر دئ چي دوي جملې لري . دغه دواړي جملې د يوه بيت په نامه يادېږي . هره يوه جمله يې د يوه نيم بيتي په نامه يادېږي يعنې :

(پر ما ملگري دي گران) لومړی نیم بيتی
(دوی دي پر ما مهربان) دوهم نیم بيتی دئ.

کله چې موږ په يوه نظم (شعر) کې سپلابونه جلا کوو نو لومړی ،
لومړی نیم بيتی گورو چې څو سپلابه دئ او بيا دوهم نیم بيتی
گورو چې څو سپلابه دئ. که د دواړو نیم بيتيو سپلابونه سره برابر
وه نو وايو چې دا شعر يو سم شعر دئ.

اوس به د لومړي نیم بيتي سپلابونه جلا کړو :

پر - ما - مل - گ - ري - دي - گران (۷ سپلابه دي)
دوهم نیم بيتی :

دوی - دي - پر - ما - مه - ر - بان (۷ سپلابه دي)

ويلاى سو چې دغه شعر د سپلابو له مخي سم شعر دئ .
راځئ چې په گډه د يو بل بيت سپلابونه جلا کړو !

موږ يو ځای لوبې کوو
کړو توپ بازي پر ميدان

موږ - يو - ځای - لو - بي - ک - وو (۷ سپلابه)
کړو - توپ - با - زي - پر - مي - دان (۷ سپلابه)

۱- تمرین: اوس به تاسي په خپله دغه لاندنی بیت پر سېلابو و
وېشئ!

کله سندرې وايو
خوشاله ناست یو خندان

۲- تمرین: دغه لاندنی بیتونه پر سېلابو و وېشئ!

کوټره

غومبرو هه کوټري
نخپره بختوري
اواز دي خوږ لگيږي
زړگی مي پرې ښه کيږي
لر تاوه شه گډېږه
غومبرو هه تاوېږه

تر دې ځايه مو د نظم او سېلاب په اړه معلومات په لاس را وړل او
و مو ويل چي د يوه نظم:

- په يوه نظم کي بايد د هر بيت د لومړي او دوهم نيم بيتي د
سېلابونو شمېر سره برابر وي. يعني که لومړی نيم بيتی دوولس
سېلابه وي نو دوهم نيم بيتی به هم دوولس سېلابه وي. خو دغه خبره
هر وخت سمه نه ده.

ځيني وختونه کېدای سي چي د يوه يا څو نيمبیتيو د سېلابو شمېر هر وخت د نورو نيم بیتیو د سېلابو سره برابر نه وي او نظم يا شعر بيا هم بې موازنې (بې خونده) نه وي لکه په لاندني شعر کي:

(۱) که خبر مي شي له خوږ زړگيه ته

که - خَ - بر - مي - شي - د - خوږ - زړ - گَ - يه - ته (۱۱)

(۲) شپه او ورځ به په نارو شي لکه زه

شپه - او - ورځ - به - په - نا - رو - شي - لَ - که - زه (۱۱)

(۳) څو تاوونه باندي تېر شي چي پخيري

څو - تا - وو - نه - بان - دي - تېر - شي - چي - پَ - خي - ږي (۱۲)

(۴) د پخو په حال خبر نه دي اومه

د - پَ - خو - په - حال - خَ - بر - نه - دي - او - مه (۱۱)

(۵) عام عالم له حقيقته خبر نه شول

عام - عالم - له - خَ - قي - قَ - ته - خَ - بر - نه - شول (۱۲)

(۶) د تقليد خندا کوي لکه کانه

د - تق - ليد - خن - دا - گَ - وي - لَ - که - کا - نه (۱۱)

(۷) گوره بيا د کوم کم بخت سړي په خوله شو

گو - ره - بيا - د - کوم - کم - بخت - سَ - ږي - په - خوله - شو (۱۲)

(۸) سل بنکنځل را ته کوي چي غواړم خوله

سل - بنکنځل - را - ته - گَ - وي - چي - غوا - ږم - خوله (۱۱)

په دريم، پنځم او اووم نيم بیتیو کي د سېلابونو شمېر ۱۲ دئ او په نورو ټولو نيم بیتیو کي ۱۱ دئ خو کله چي دغه شعر وايو کومه بېخوندي نه پکښي معلوميري ځکه نو کومه خبره نه ده.

د سېلابو د برابرولو د پاره خو مرستندوی ټکي

کله کله د شعر د لیکلو او یا لوستلو په وخت کې سپری د سېلاب د زیاتوالي یا لږوالي د مشکل سره مخامخ کېږي. د دې خبرې معنی دا ده چې د شعر په یوه یا څو نیم بیتو کې د سېلابو د لږوالي یا ډېروالي په سبب په شعر کې بې خوندي راځي. د دغې بېخوندۍ د له منځه وړلو د پاره کېدای شي چې د دغو لاندنیو کلمو مختلفو تلفظو ته ځیر سو. هغه کلمې لکه:

- (۱): (زُما)
- (۲): (زَما) یا (زُما)
- (۳): (وَيْل)
- (۴): (وې)، (وېل) یا (وُل)
- (۵): (چې) چې په اصل کې (چي یې) دئ
- (۶): (کې) چې په اصل کې (کي یې) دئ
- (۷): (کې) چې په اصل کې (که یې) دئ
- (۸): (بنې) چې په اصل کې (بنه یې) دئ
- (۹): (دې) چې په اصل کې (دي یې) دئ
- (۱۰): (زې) چې په اصل کې (زه یې) دئ
- (۱۱): (مې) چې په اصل کې (مي یې) دئ
- (۱۲): (نې) چې په اصل کې (نه یې) دئ
- (۱۳): (بې) چې په اصل کې (به یې) دئ

پورتني کلمې ځيني وختونه کېدای سي چي د شاعر د لهجې له امله. دلته لاندي به هره هره کلمه په يوه مثال کي راوړله سي:

(زما): دغه کلمه ځيني خلک د (ز) په ورغندي (غړوندي) يعني سکون سره تلفظ کوي لکه: (زما) چي يو سېلاب ده.

ځيني خلک يې په پېښ او ځيني يې په زور سره هم تلفظ کوي لکه: (زما) يا (زما) په دغو دواړو حالتو کي بيا دغه کلمه دوه سېلابه ده. دا کار د شاعر سره د شعر د ليکلو په وخت کي او د سندرغاړي سره د سندرو په وخت کي د سېلاب د زياتولو يا لږولو په برخه کي مرسته کولای سي. يعني که شاعر د شعر د ليکلو په وخت کي يوه سېلاب ته اړتيا ولري (زما) تلفظ کوي او که دوو سېلابو ته اړتيا ولري (زما) يا (زما) يې تلفظ کوي.

دلته لاندي به د هري کلمې څو مثالونه را وړل شي:

(۱): د (زما) (چي يو سېلاب دئ) مثال:

پر بېگاني مستی پښېمانه نه سي (۱۱ سېلابه)
زما دي لمنه د خالو ډکه ده (۱۱ سېلابه)

په (زما دي لمنه د خالو ډکه ده) کي که (زما) د (ز) په ورغندي يعني سکون سره و وايو د دغه نيم بيتي د سېلابونو شمېر به ۱۱ وي او که يې د (ز) په پېښ (زما) يا د (ز) په زور

(زَما) و وایو نو د سېلابونو شمېر به یې ۱۲ وي او په شعر یا نظم کي به یې خوندي هم را سي .

(۲) : د (زَما) یا (زُما) (چي دوه سېلابه دي) مثال :

زړگيه ته یار نه صبرېږي که نه
زَما په حال هم څه خبرېږي که نه

د پورتنی بیت سېلابونه :

زړ - گ - یه - ته - یار - نه - صب - رې - زې - که - نه (۱۱ سېلابه)
زَ - ما - په - حال - هم - څه - خب - رې - زې - که - نه (۱۱ سېلابه)

که په دوهم نیم بیټي کي (زَما) په (زُما) و ویل شي نو به یې یو سېلاب کم سي او په شعر کي به یې خوندي را سي .

اوس به په مختلفو شعرو کي د (وَيْل) چي دوه سېلابه دي او (وېل ، وې یا وُل) چي یو یو سېلابه دي تاثیر و گورو :

(۳) : وَيْل :

چي غوتې پسې وهې په لاس به در شي
چا وَيْل چي په درياب کي گوهر نه شته

د پورتنی بیت سېلابونه :

چي - غو - تې - په - سې - و - هې - په - لاس - به - در - شي (۱۲ سېلابه)
چا - و - یل - چي - په - در - یاب - کي - گو - هر - نه - شته (۱۲ سېلابه)

که په پورتنی بیت کې د (وَيْل) (دوه سېلابه) پر ځای (وېل ، وې یا وُل) چې یو سېلابه کلمې دي راوړل شي نو به د شعر په دوهم نیم بیټي کې یو سېلاب کم سي او په شعر کې به ښکاره بې خوندي راسي .

- (۴) : (وېل ، وې یا وُل) لکه مېرمن زینه چې وايي :
(۱۱ سېلابه) سحرگه وه د نرگس لېمه لاندې
(۱۱ سېلابه) څاڅکي څاڅکي یې تر سترگو څڅېده
(۱۲ سېلابه) ما ول څه دي ښکلې گلې ولي ژاړې
(۱۱ سېلابه) ده ول ژوند مي دئ یوه خوله خندېده

د پورتنی شعر په دریم نیم بیټي کې که څه هم د ویل پر ځای یو سېلابه (وُل) را غلئ دئ بیا یې هم د سېلابو شمېر ۱۲ دئ. په داسې حال کې چې د لومړي ، دوهم او دریم نیم بیټيو د سېلابو شمېر ۱۱ دئ بیا هم په شعر کې بې خوندي نه ده را غلې. که چیرې د (وُل) پر ځای (وېل یا وې) را غلئ وای نو به بیا هم هیڅ خبره نه وای. که چیرې (ویل) را غلئ وای نو ښکاره به شعر بې خونده شوی وای.

دغه اړونه (بدلون) د ځینو منطقو په لهجو کې توپیر لري. په ځینو لهجو کې (وېل یا وې) او په ځینو کې (وَيْل یا وُل) ده.

(۵) : (چې یې) په (چې) ویل یا لیکل .

په ورځنیو خبرو کې د (چې یې) ویل په (چې) یو مثال :
کتابونه چې راوړل مود ټول خوشاله سوو .

دا جمله اصلا کتابونه چي بي را وړل مورې ټول خوشاله سوو .

اوس به بي د ميرزا حنان په يوه شعر کي و گورو (م ه):

د فلک د باغوان لاس د پرېکېدو دئ

پر جهان چي د بېلتون تخم کاره

وينو چي د لوړ بيت په لومړي نيم بيتي کي ۱۲ سېلابه او په دوهم نيم بيتي کي بي ۱۱ سېلابه دي . يعني کېدای سواي چي د (چې) پر خای (چي بي) را غلي وای ، مگر په هغه سره به په دوهم نيم بيتي کي يو سېلاب زيات سوئ وای او شعر به بې موازي سوئ وای .

(۶): (کي بي) په (کې) ويل يا ليکل .

د (کي بي) ويل په (کې) يو مثال په ورځنيو خبرو کي :

مېوه چي دي را وړله په کاسه کې واچوه! چي دا جمله اصلا (مېوه چي دي را وړله په کاسه کي بي واچوه) ده .

(۷): د (که بي) ويل يا ليکل په (کې) .

د کې يو مثال په ورځنيو خبرو کي لکه :

زما کتاب پر مېز پروت دئ (کې) يا (که بي) راوړې بنه به وي .

اوس به بي د ميرزا حنان په يوه شعر کي و گورو (م ه):

دا گوهر به دي په کار سي کې په غوږ کې
در ته و کړه حنان څه ويل مليح

کې خبري کړي دوي سترگي خود بخود
عجب نه ده پرته وايي تل بيمار

د «جمعه» د زړه پرهار به هلته جوړ سي
کې رفو په تار د زلفو کړي جراح

په دا لاندې بيت کې بيا حاجي جمعه بارکزي په يوه ځای کې (کې)
او په بل ځای کې (کې يې) را غلئ دئ لکه (م ه):

زړه مي در کئ زما ياره ستا په لاس
ستا رضا ده کې لوټل کړې که يې پاس

په دوهم نيم بيتي کې لومړی (کې) او بيا (که يې) راغلئ دئ. که
څه هم دواړه په يوه معنا را غلي دي خو په (کې) سره شاعر د شعر
سېلابونه برابر کړي دي.

(۸): (ښه يې) په (ښې) ويل يا ليکل.

په ورځنيو خبرو کې د (ښه يې) ويل په (ښې) يو مثال:

مېوه چې دي راوړه ښې پرې مينځه! چې دا اصلا (ښه يې) پرې
مينځه دئ.

(۹): (دي يې) په (دې) ويل يا ليكل .

احمد چي دي و ليد، ورور **دې** هم و ليدئ؟ (**دې**) اصلا (دي يې) دئ .

(۱۰): (زه يې) په (زې) ويل يا ليكل .

زې د زلفو و تاوونو ته حيران وم
چي دوو سترگو يې بيا بنكار كړم په كاته

(۱۱): (مي يې) په (مې) ويل يا ليكل .

و كتو ته يې د سترگو حيرانېم
چي **مې** كل هډونه كړه رېزه رېزه

(۱۲): (نه يې) په (نې) ويل يا ليكل .

د ميرزا حنان له كلامه (م ه):

چي **نې** خوري ، نه يې نوم ښه نه د خداى پار وي
دغه هسي استغنا شه په كار نه ده

(۱۳): (به يې) په (بې) ويل يا ليكل .

خوك **بې** راكړي ښه احوال د گران هيواد
چي ښه ژوند مي په نصيب سي په زړه ښاد

دا ډول يو شمېر نوري کلمې هم سته چې تاسي به يې پخپله پيدا کئ .

اوس چې مو سېلاب و پېژندئ را ځئ چې قافيه او ردیف هم و پېژنو !

۲- قافيه:

قافيه په لغات کي وروسته او د غاړي پای ته وايي . ځکه نو په نظمي (منظومو) شعرونو کي د شعر هغې برخي ته ويل کيږي کوم چې د نظم (شعر) د هر بيت په پای کي را غلې وي . په دې شرط چې هغه يوه کلمه به يو شان د ټولو بيتونو د هر دوهم نيم بيتي په پای کي تکرار نه وي را غلې . د قافيې مثال به په لاندي شعر کي و لولئ:

دوی دي پر ما مهربان	پر ما ملگري دي گران
کړو توپ بازي پر ميدان	مور يـو ځای لوبي کوو
خپل موټرک کړو چالان (ان)	کله دمبۍ کوو مور
کله وايو بنه چيستان	هم اکوبکو کوو
نور غوږ نيسي په بنه شان	يو چي کيسه وايي
خوشاله ناست يو خندان	کله سنډري وايو
ځکه خطر دئ دځان	پر سرک لوبي نکړو

په لوړ شعر کي د هر دوهم نیم بيتي په پای کي (ان) راغلی دی چي د دغه شعر قافیه ده .

په نظم کي سېلاب او قافیه تر هر څه مهم دي . د ټول نظم رواني او شرنگ د دغو دوو شيانو په اساس تلل کيږي .

ټول هغه کلمات چي په يوه توري او يا حتی په دوو او دريو يو ډول تورو پای ته رسيږي حتما يو شان قافیه نه لري ، د مثال په توگه :

۱- پراته ، الواته ، کاته له ما ته ، شا ته ، غلا ته او دغه راز نورو کلمو سره يو شان قافیه نه لري .

۲- دغه راز مېلمانه ، کوربانه ، بېلتانه له زمانه ، پيمانه او آشيانه سره يو برابر ښخ نه لري . که د قافيې د پاره د کلمو په انتخاب کي احتياط و نه سي نو نظم بې خونده کيږي .

گرانو لوستونکو دلته لاندي به د پورتنیو دوو مثالو د کلمو تر منځ توپيرونه و گورو . او د قافيې د تورو په برخه کي به ځيني نورو مرستنديو ټکو ته اشاره و سي لکه :

د يوې خوا په لومړي مثال کي د پراته ، الواته ، کاته کلمو په پای کي ملفوظي (ه) را غلې ده او د ما ته ، شا ته ، غلا ته کلمو په پای کي غير ملفوظي (ه) را غلې ده .

د بلي خوا ما ته ، شا ته ، غلا ته هر يو د دوو کلمو څخه جوړ سوي دي يعني (ما او ته) ، (شا او ته) ، (غلا او ته) .

که چیري د ټولو کلمو په پای کې یوه ملفوظه یا غیر ملفوظه (ه) را غلې وای نو به (ته) د قافیې توری وای.

په قافیه کې دي دا لاندي ټکو ته پاملرنه وسي :

۱- د پښتو ژبې مختلفې (ی، ي، ې، ی، ئ، گاني) :

یعني هره (ي) چي د دغو پنځو (ي) گانو د جملې څخه د لومړي بیت د قافیې په تورو کې را غلې وي نو په نورو بیتو کې هم باید هغه (ي) را غلې وي که نه نو شعر به بې خونده وي. د مثال په توګه په دې لاندي شعر کې :

هوسیه و خورې د سترګو توري
پر لوړ ولاړه ښکاریان په ګورې
ښکاریان لا کله د ګور بندیان شوه
خزې ولاړي دي تـشي توري

شعر د (قلندر) دئ د بېنوا صاحب د ادبي فننو څخه را اخیستل سوئ دئ.

د پورتنی شعر په لومړي او څلورم نیم بیتي کې معرفه (ي) را غلې ده خو په دوهم نیم بیتي کې چي هم باید معرفه (ي) را غلې وای مګر مجهوله (ې) را غلې ده.

د (ی) یو بل مثال به د جهاني صاحب په یوه شعر کې و ګورو چي وایي :

آسمانه بيا لکه چي نوي افسانې جوړوې
 چي سر پر سر مي پرهارونه پر سنې جوړوې
 که دي مجنون د تورو زلفو را بللی نه يم
 وایه حلقه پر حلقه چا ته زولنې جوړوې
 خوني منگول دي شاهدي د فيصلې ور کوي
 د غمازانو په خوله ولي بهانې جوړوې
 شيخه اخر به سي رسوا د ميفروش پورونه
 تر خو به پتي په خلوت کي ميخانې جوړوې
 در څخه ورکي دي ساقی زما د ازل فيصلې
 چي د اغيار د پاره ډکي پيمانې جوړوې
 اوبنکي يې ستا له بې فرياده سوځېدلو نه دي
 پتنگه ولي په لمبو کي آشيانې جوړوې
 له هر قدمه سره بنخ دي فريادي عرضونه
 جنونه خو لا په دې لار کي هديرې جوړوې
 د جهاني رنځوري شپې د ختمېدلو نه دي
 طبيبه ولي رقيبانو ته پلمې جوړوې

په پورتنی شعر کي په (افسانې ، سنې ، زولنې ، او بهانې)
 کي د شعر تر پایه پوري د قافيې توری مجهوله (ې) ده او شعر هم
 ډېر خوندر دی .

۲- د پښتو ژبي (و)

دا په دې معنی چي که په یوه بیت کي معروف (و) وي په هغه بل
 بیت کي به هم معروف (و) وي لکه: کډو او پډو .

۳- د پښو ژبې (ه، ه)

پاملرنه باید و لرو چي هره (ه، ه) عین قافیه نه جوړوي بلکي باید و گورو چي تر (ه، ه) د مخه توری زور لري که زورکی. دا پدې معنا چي (ورځه) او (پیاله) چي دواړي کلمې په پای کي (ه) لري، نو په قافیه کي سره برابري دي. نه، نه دي برابري ځکه د (ورځه) (خ) زورکی لري او د (پیاله) (ل) زور لري. موږ باید متوجه اوسو چي که د یوه بیت په پای کي تر (ه) د مخه توری زور و لري، نو د شعر تر پایه باید تر (ه) د مخه توري زور و لري.

۴- خج (په کلمه کي پر یوه توري باندي د اواز زور)

ځیني وختونه هغه یوه کلمه دوه ډوله تلفظ کيږي لکه:

بڼه (د مرغه بڼکه) او بڼه (چهره). په بڼه (چهره) کي پر (نه) باندي خج یا د اواز زور را غلی دی. غور دي وسي چي که په لومړي بیت کي د قافیې د توری پر وروستی برخه خج را غلی وي نو دا کار دي د نظم تر پایه مراعت سي.

۵- د ژبي گرامر او قواعد به د قافیې د برابرولو د پاره نه قرباني

کوو. د دې خبري یو مثال به په لاندي یوه بیت کي و گورو:

راځه یاره کله را ځه

ملنگ دي یمه د دروازه

د پورتنی بیت په لومړي نیم بیټي کي د را ځه د کلمې او د دوهم نیم بیټي د دروازه د کلمې قافیې سره برابري دي. خو په دوهم

نیم بیټي کي (ملنگ دي یمه د دروازه) د ژبي د قواعدو خلاف جمله ده. هغه داسي ويل کيږي (ملنگ دي یمه د دروازې) چي بیا یې قافیه د لومړي نیم بیټي د قافيې سره برابره ده او شعر بې خونده کيږي.

۲- تمرین: د لاندې شعر قافیه و بنیاست!

د مرغانو د وینا دا معلومیږي
چي خبرو باندي څوک نه سپی کيږي
سپي نه دئ چي یې کار د سپو نه دئ
په خبرو که هر څومره بڼه پوهیږي

۳- ردیف:

دریمه خبره چي په شعر کي مهمه ده ردیف دئ. ردیف په یوه شعر کي هغه کلمه ده چي د شعر په هر دوهم نیم بیټي کي تکرار را غلئ وي لکه په لاندې شعر کي:

که مېړی دئ که انسان دئ

له زحمت یې جوړ جهان دئ

اوریځي خړي وي که توري

کار و بار یې بڼه باران دئ

په لوړو دوو بيتو كې د هر دوهم نيم بيتي په پای كې (دئ) تکرار را غلئ دئ. د قافيې په تعريف كې موږ و ويل چې قافيه هغه توری دئ چې د شعر د هر دوهم نيم بيتي په پای كې راغلئ وي. هغه په دې شرط چې هغه كلمه چې نوموړی توری پكښې را غلئ وي تکرار نه وي را غلې. په پورتنې نظم كې موږ نه سو ويلاى چې (ئ) د قافيې توری دئ. دا حكه چې د (ئ)، (د) ملگری دئ او دغه (دئ) ته د شعر ردیف ويل كېږي او قافيه د لومړي بيت او دوهم بيت په پای كې د جهان او باران په كلمو كې د (ان) توري دي.

۳- تمرین: په لاندې بيتو كې د ردیف او قافيې مشق او تمرین ته په خپله دوام ور كړئ!

لمر، سپوږمۍ په پلوشو كې
 د نړۍ ساز و سامان دئ
 د بزگرد كار له فيضه
 رنگينه مو دسترخوان دئ
 شپانه ميږي بيبي خړ ته
 په رمې پسې روان دئ
 د ماليار د يوم په خوكه
 بنكلې شوئ گلستان دئ
 كه موږ كښينو لاس ترزنه
 په سكون كې مو تاوان دئ
 اى نژنده لاس په كار شه
 د كارگرو لوړ نښان دئ

۴- تمرین: په لاندې شعر کې و گورئ! قافیه او ردیف یې و
بنياست!

د دنیا بڼه والی

بڼه ده بڼه ده دا دنیا	چې توبڼه ده د عقبا
په دنیا کېنې بدي نشته	که بدي نه وي له تا
دنیا بحر دئ بهیري	اینې غوندي صفا
وفادار لره وفا شوه	جفا کار لره جفا
له یوه مخه یې درد وي	او له بل مخه دوا
کار همه واره موقوف دئ	د سړي په مدعا

(رحمان بابا)

په پښتو کې د شعر ډولونه:

اوس چې مو سېلاب، قافیه او ردیف و پېژندل راځئ چې د پښتو
شعر ډولونه و پېژنو.

په پښتو کې شعر ډېر ډولونه لري خو دلته به د شعر یو درې ډوله د
مثال په توگه راوړو لکه:

- ۱- لنډۍ :
- ۲- غزل :
- ۳- مثنوي :
- ۴- آزاد شعر :

۱- لنډۍ :

- د لنډۍ شاعر نه دئ معلوم زياتره د ښځو له خوا نارينو ته ويل سوي دي .
- د لنډۍ لومړۍ نيم بيتي ۹ (نهه) سېلابه او دوهم نيم بيتي يې ۱۳ سېلابه وي .
- لنډۍ زياتره په (نه) يا (مه) پای ته رسېدلي وي لکه :

د لنډۍ مثال :

که په ميوند کي شهيد نه سوې
خداى ږو لاليه بې ننگۍ ته دي ساتينه

د پورتنۍ لنډۍ سېلابونه :

که - په - مي - وند - کي - ش - هيد - نه - سوې (نهه)
سېلابه)

خداى - ږو - لا - ل - يه - بې - ند - گۍ - ته - دي - سا - تي - نه (ديرلس سېلابه)

۵ - تمرین: د لاندې لنډۍ سېلابونه پيدا كئ!

ټوټې ټوټې په تورو را سې
چې پرهاړونه دي گنډم خوله در كومه

۲- غزل:

غزل دغه لاندې خواص لري

- غزل هغه نظم دئ چې د بيتونو شمېر يې د پنځو څخه تر پنځلسو پوري وي .
- په لومړي بيت كې يې لومړی نیم بيتی او دوهم نیم بيتی دواړه د قافيې په يو ډول كلمه پای ته رسېږي .
- په غزل كې د دوهم نیم بيتی په پای كې يا د قافيې توري را ځي او يا (ردیف) .

د غزل مثال:

لمړی مثال:

ستا د عشق د وینو ډك سوه ځگرونه
ستا په لاره كښي بايلى زلمي سرونه
تاته را سمه زړگى زما فارغ سي
بېله تا مي اندېښني د زړه مارونه
كه هر څو مي د دنيا ملكونه ډېر سي
زما به هېر نه سي دا ستا ښكلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې را ياد سي
زما د ښكلي پښتونخوا د غرو سرونه

په پورتنې شعر کې د هر دوهم نیم بیتي په پای کې د (سرونه ،
مارونه ، باغونه او سرونه) په کلمو کې (ونه) د دغه شعر قافیه ده .

دوهم مثال :

نا پوهي غوندي بل نشته په جهان رنځ
اخته مه شه څوک په هسي بې درمان رنځ
چي نه خپله علاج کړای شي نه بل پوه کړي
چاره نه لري بې مرگه د حيوان رنځ
کوم وطن چي بې د علم برخه لږ وي
هم له مخکي نه ورځي هم له اسمان رنځ
ځان ځاني لويه بلا ده و هر قام ته
خدای دي نه ور ولي چاته داسي شان رنځ
په يوه زړه چي خپلوانو سره ژوند کړي
خود به ورک وي له دې ټولو د ارمان رنځ
که په هر څه اړ څوک لاس ته د دښمن وي
تر دې پورته پر دنيا نشته بل گران رنځ

په دغه دوهم مثال کې د شعر د هر دوهم نیم بیتي په پای کې (رنځ)
تکرار را غلئ دئ . (رنځ) د شعر ردیف دئ او تر رنځ نه مخکي د
(درمان ، حیوان ، اسمان ، شان ، ارمان او گران) په کلمو کې (ان) د
شعر قافیه ده .

۳- مثنوي:

مثنوي دغه لاندې خواص لري

- د مثنوي د بيتونو شمېر کېدای سي چې ډېر زيات وي .
- په مثنوي کې هر هر بيت ځانته جلا قافيه لرلای سي .
- په مثنوي کې کېدای سي چې دوه درې يا څلور بيتونه يو ډول قافيه و لري .
- د مثنوي د بيتونو د سېلابو شمېر بايد په ټولو بيتو کې يو برابر وي .

د مثنوي مثال :

پر چکس ناست يې چټي	توتي توتي توتي
غمونه مي کړه لري	لږ وکړه څو خبري
يوه هگۍ غواړي	توتي ډوډۍ غواړي
ډېره خوږه ور کوم	زه مالیده ور کوم
ټول خندولي شي	شپېلۍ کولي شي

۴- آزاد شعر:

آزاد شعر هغه شعر دی چې نه قافيه پکښې سته ، نه سېلاب لري او نه بيتونه بلکې د لنډو لنډو جملو په شان ليکل کېږي . ادب پوهان هم د شعر تعريف داسې کوي : شعر هغه کلام دی چې د لوستونکي او اورېدونکي احساسات را و پاروي . د دې تعريف له مخي نو آزاد شعر چې د نظم قوانين پکښې نه شته هم کولای شي چې د اورېدونکو او لوستونکو احساسات را و پاروي لکه دغه لاندې آزاد شعر :

سارانی مینه

ما به ویل چي ما به نه مچوې
ما ته په غېږ کي ځای مه را کوه
زما سارانی سینه لا میني از مپیلې نه ده
پکي د چا د میني شمع لگېدلې نه ده
شونډي مي هم لا د ماشومو په څېر
د چا تودو شونډو لیدلي نه دي
زه پوهېدم که مي سینه کي یو ځل
د چا د میني لمبه بله سوله
بیا مي اورونه د وژلو نه دي
بیا مي وعدې د ماتولو نه دي
خو ته هغسي نه وې
ته زما په شاني سارانی را لویه سوې نه وې
ستا بازاری ستا سودا گري غېږي
یوازي زه او زما مینه لوبولي نه وو
معصومو سترگو دي وعدې د میني ډیري کړي
نازکو شونډو دي زر ځلي په وفا لورلي
ته به زما نه سپي ، نه به زما مینه د ځان و بولي
خو زما په زړه کي لگېدلې شمع
د بلي میني په اور نه سوځیري

اوس چي مو د شعر خو مثالونه و پېژندل کولای شئ چي د نورو معلوماتو لپاره په خپله نور کتابونه و لولئ او د شعرونو نور ډولونه به هم زده کړئ.

د شعر اغېزه د انسانانو په ژوندانه کي:

د شعر د هغه تعريف له مخي چي وايي شعر هغه کلام (خبري) دي چي د لوستونکي يا اورېدونکي احساسات را پاروي. احساسات په دې معنی چي اورېدونکي يا لوستونکي به د شعر په اورېدلو يا لوستلو سره:

- ۱- د خوشالی احساس کوي
- ۲- د خواشینی احساس کوي
- ۳- په جنگ لاس پوري کوي
- ۴- د مینې يا عشق احساس به کوي
- ۵- د يو څه په اړه به دلچسپي ښکاره کوي
- ۶- د توهين يا تحقير احساس به کوي
- ۷- د آرامۍ او سولي احساس به کوي

د دغو ټولو احساساتو د پاره به دلته لاندي يو يو مثال راوړل سي:

۱- د خوشالی د پاره شعر:

د دغو شعرونو لوستل او يا اورېدل سړي ته د خوښۍ او خوشالی احساس پيدا کوي لکه په لاندي لنډۍ کي:

خط مي ليکه اشنا مي راغی
له خوشالی نه مي قلم په خندا شو نه

۲- هغه شعر چي انسان غمگينه کوي :

دلته به د جهاني صاحب د يوه شعر خو بيتونه راوړل شي :

د ژوندون وحشي موجدونو
له اشنا مېني بېل کړی
د زمان ياغي بادونو
بل جهان ته يم را وړی
را ياديرې مي جونگره
را ياديرې يې خيالونه
هسي ليري را ته بنکاري
لکه ورک سترې خوبونه

۳- جنگي (حماسي) شعر :

دا ډول شعرونه د حماسي يا جنگي شعرونو په نامه بولي . تاسي ته معلومه ده چي زموږ گران هيواد افغانستان د ډېر پخوا څخه د بېگانو تر يرغلو لاندې راغلی دی . نو شاعرانو هم د دې د پاره چي د خپلو خلکو ازادي غوښتونکي احساسات را و پاروي حماسي شعرونه ويلي دي لکه :

شو وا نه خلي له غليمه انتقام مرد نه خوب کړي نه خواره خوري نه ارام

د دغو شعرونو د جملې څخه دلته غواړم چې هغه لنډۍ چې ملالی پېغلي د میوند په جنگ کې د خپلو افغاني وروڼو د احساساتو د را پارولو د پاره ویلې ده دلته راوړم. د دې پېغلي رغ د دې د افغاني وروڼو احساسات داسې را و پارول چې د انگرېز څخه یې هغه بایللی جنگ و ګاټه لکه چې وایي:

که په میوند کې شهید نه سوې
خدای ږو لالیه بې ننګۍ ته دي ساتینه

او یا

خبري ډیري په کار نه دي
زه فیصله د توري خوله باندي کوم

۴- عشقي شعر:

خوږې شونډې دي شکري نه دي څه دي
بنکلي غاښ دي مرغلري نه دي څه دي
چې تسخیر په تورو سترگو کا د زړونو
سیاه چشمي سهر گري نه دي څه دي
چې د زلفو په ځنځیر یې زمري بند کړ
هوسی سترگي زوروري نه دي څه دي

۵- دغه شعرونه يا نظمونه کوچنيان هلکان يا نجوني هم د لوبو په وخت کي د يوې مسبقې له پاره وايي .

۶- هغه شعر چي څوک په توهين يا خواشيني کيږي :

کله کله کوچنيان په کوڅو او بانډو کي يو بل ته د توهينولو لپاره ځيني سپکي کلمې د نظم په ډول وايي . په دغه لاندې لنډۍ کي يې هم يو مثال لوستلای شئ :

خدای دي تر دغه لا بدتر کره

چي د کم اصله بوټي گل دي بوياونه

۷- د ارامۍ يا سولي د احساس لپاره :

دلته بيا هم د جهاني صاحب د يوه اوږده شعر يو څو بيتونه را وړم :

ځوانه دا څوک يې چي مرمۍ او روې
د خپل نيکه او د ابا پر کلي
دې هديره کي دي خپلوان پراته دي
څوک يې پرون څوک يې پخوا ويشتلي
پر پرده چي بيا د شنه اسمان پر لمن
سپوږمۍ ته ستوري امپلونه را وړي
بيا د ادم رباب نغمې وينښي کړي
د ميني خوب ته تعبيرونه راوړي

د تمرینونو جوابونه :

۱- تمرین :

کله سندرې وایو ک - له - سن - د - ري - وا - یو

(۷ سېلابه)

خوشاله ناست یو خندان خو - شا - له - ناست - یو - خن - دان

(۷ سېلابه)

۲- تمرین :

غومبرو هه کوتري غوم - بر - و - هه - کو - ت -

ري (۷ سېلابه)

نخپره بختوري ن - خپ - ره - بخ - ت - و - ري

(۷ سېلابه)

اواز دي خوږ لگيږي ا - واز - دي - خوږ - ل - گي

- ري (۷ سېلابه)

زرگی مي پرې ښه کيږي زر - گی - مي - پرې - ښه -

کي - ري (۷ سېلابه)

لږ تاوه شه گډېږه لږ - تا - وه - شه - گډ - ډ -

ږه (۷ سېلابه)

غومبرو هه تاوېږه غوم - بر - و - هه - تا - وې

- ږه (۷ سېلابه)

د دريم تمرين جواب :

د مرغانو د وينا دا معلوميري

د - مر - غا - نو - د - وي - نا - دا - مع - لو - مي - ږي
(۱۲ سېلابه)

چي خبرو باندي څوک نه سړی کيږي

چي - خ - ب - رو - بان - دي - څوک - نه - س - ږي -
کي - ږي (۱۲ سېلابه)

سړی نه دئ چي يې کار د سړو نه دئ

س - ږي - نه - دئ - چي - يې - کار - د - س - ږو - نه -
دئ (۱۲ سېلابه)

په خبرو که هر څومره ښه پوهيږي

په - خ - ب - رو - که - هر - څوم - ره - ښه - پوهي -
ږي (۱۲ سېلابه)

د څلورم تمرين جواب : د لاندي شعر قافيه د (دنيا ، عقبا ، تا ،
صفا ، جفا ، دوا او مدعا په کلمو کي چي د الف توری راغلی دی د
شعر قافيه ده .

چي توبه ده د عقبا
که بدي نه وي له تا
اينې غوندي صفا
جفا کار لره جفا

ښه ده ښه ده دا دنيا
په دنيا کښي بدي نشته
دنيا بحر دئ بهيري
وفادار لره وفا شوه

له يوه مخه يې درد وي او له بل مخه دوا
کار همه واره موقوف دئ د سړي په مدعا

د پنځم تمرين جواب:

توتې توتې په تورو را سې
چي پرهارونه دي گنډم خوله در کومه

تو - تې - تو - تې - په - تو - رو - را - سې
چي - پر - ها - رو - نه - دي - گن - ډم - خوله - در - ک - و - مه

Download From; Aghalibrary.com

Downlod From; Aghalibrary.com